

Roland Granqvist:

Effektivitet i ekonomisk analys

Roland Granqvist går med boken *Effektivitet i ekonomisk analys* (Thales) till angrepp mot väletablerade synsätt inom ekonomisk teori. Huvudtiteln antyder en mycket generell frågeställning, men som framgår av undertiteln "Paretokriteriet – tolkningar, försvar och kritik" avser analysen främst Paretokriteriet. Detta väcker intresset då just detta kriterium betraktas som ett svagt kriterium bland ekonomer och därför är tämligen okontroversiellt. Att Paretokriteriet är okontroversiellt innebär emellertid inte att det uppfattas som något speciellt "bra" kriterium bland ekonomer. Tvärtom påtalas ofta att det är trubbigt och menlöst. Anledningen att det ändå används så flitigt har att göra med bristen på oomtvistade vassare alternativa sätt att aggregera individuella preferenser till samhällliga. Utsikten att finna några sådana förmodas dessutom på ett definitivt sätt av Arrows omöjlighetsteorem.

Granqvist lyckas få med alla Paretokri-

teriets välkända begränsningar vad gäller dess oförmåga att hantera instabila preferenser, rättvise- och fördelningsfrågor. I de flesta fall är redovisningen tämligen klar och problem illustreras förtjänstfullt med exempel. Dessutom bjuds läsaren in till en diskussion om mindre välkända egenskaper hos Paretokriteriet såsom Sens argument för att kriteriet i vissa fall är oförenligt med frihet. Parallellt med de teoretiska argumenten tar Granqvist spjärn mot den "verklighet" som råder när sjukvårdspolitiska beslut skall fattas, vilket gör att diskussionen känns mer relevant.

Det finns emellertid stora brister i Granqvists framställning. Ett generellt problem är att frågor som mer specifikt har att göra med Paretokriteriet ej skiljs från andra fristående antaganden och begrepp inom den ekonomiska analysen. Följaktligen blir avsaknaden av tydliga distinktioner akut redan i inledningen där det något svävande görs klart att kritiken främst gäller "antaganden som vanligen görs om individers val och värderingar" i "den ekonomiska analysen" (Granqvist [1993, s 11]). Man kan då fråga sig exakt vilka förutsättningar som är nödvändiga för att Paretokriteriet skall kunna tillämpas. Granqvist ger inget entydigt svar på denna fundamentala fråga. Ur ett teoretiskt perspektiv förutsätter kriteriet endast ett antal individers preferensordningar (över ett antal samhälleliga tillstånd), vilka i princip kan vara hur primitiva eller sofistikerade som helst. Paretokriteriet säger alltså egentligen ingenting om hur man upprättar individuella preferenser. De antaganden som görs här beror på vilka krav man ställer på de individuella preferensordningarna. Således är det inte Paretokriteriet eller dess förutsättningar som Granqvist analys i första hand kretsar kring utan något annat. Oförmågan att avgränsa och klargöra hur detta "något annat" förhåller sig till Paretokriteriet utgör den teoretiska analysens största brist.

Problemet med avgränsning av bokens huvudbegrepp dyker sedan upp gång efter annan, så också när en av Granqvists viktigaste poänger skall inhöstas. Poängen beskrivs inledningsvis på följande sätt: "Ett viktigt problem, som är förknipat med Paretokriteriets utgångspunkt i individuella hypotetiska val i isolerade valsituationer, är att dessa val ibland kan leda till tillstånd som alla anser sämre än ett annat tillstånd, som hade kunnat uppnås om de hade valt på annat sätt" (Ibid, s 52). Återigen, notera att det inte är Paretokriteriet i sig utan de individuella hypotetiska valen som är föremål för kritiken. (Resonemanget i citatet ter sig dessutom tämligen besynnerligt från logisk synvinkel då Granqvist tycks använda en tillspetsad variant av Paretokriteriet när han definierar vad som är problemet med Paretokriteriets utgångspunkt!)

Låt oss nu se hur Granqvist förklarar hur de hypotetiska isolerade valen kan leda till tillstånd som alla anser vara sämre. Två argument framhålls. För det första kan individen ha olika motivationsgrunder för sina beslut beroende på om hon fattar sitt beslut i en isolerad eller i en kooperativ situation. För det andra kan det finnas beroendeförhållanden mellan beslutsfattarnas val som gör att individerna i vissa fall väljer ett Pareto-underlägset tillstånd. Från spelteori vet vi tex att ett "fångarnas dilemma-spel" leder till ett tillstånd som är Pareto-underlägset till tillstånd som uppnås där båda parter samarbetar. Dessa två argument är korrekta förklaringar till att individerna kan välja i strid mot Paretokriteriet. Den centrala frågan (sett ur Granqvists perspektiv) gäller emellertid vilka problem som dessa två argument medför för själva kriteriet. Här finner vi att det första argumentet innebär en välkänd begränsning av Paretokriteriets tillämplighet till stabila preferensordningar. Det andra argumentet kan daremot inte sagas utgöra någon invändning mot kriteriet. Att vissa utfall av ett spel eller en resursallokeringsmekanism

ej är Paretooptimala kan naturligtvis ej tas för intäkt för att sättet att rangordna utfall är felaktigt. Att se det på ett annat sätt påminner snarast om den hysteriske bantaren som kasserar sin våg istället för sina bantningsmetoder.

Man kan slutligen ställa frågan om vilken målgrupp den här boken vänder sig till. För den teoretiskt intresserade ekonomen som har läst sin mikro- och välfärdsteori noggrant finns det inget nytt att hämta. Den som har läst sina kurser slarvigt bör hellre läsa om sina gamla böcker i detta ämne än att ge sig in i Granqvists något förvirrande teoretiska analys. Ser man boken ur en mer praktisk synvinkel och då som en kritisk diskussion om ekonomisk teoretisk praxis vid effektivitetsbedömning, blir den mer intressant. Det är helt klart att det innebär ett stort steg att kliva ner från universitetens rena modellvärld till praktisk tillämpning. Granqvist visar här på ett åskådliggörande sätt hur den rena modellvärlden på något vis slinker med ekonomen ut i verkligheten och ställer till problem. Bakgrundsantagandena från universitetslaboratoriet tycks drabba ekonomen som ett slags smittosamt och svårbotat hjärnvirus, vilket leder till att den smittade, i brist på sjukdomsinsikt, inte kan skilja på när han är inne i sitt laboratorium och när han är utanför. Trots att Granqvist bitvis mister sin precision i sluggandet mot den praxis ekonomiska effektivitetsbedömare använder och då mest påminner om en sentida Don Quijote bland väderkvarnarna, känns attackerna i allmänhet uppfriskande.

*Fil dr JERKER HOLM
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet*